

TÁM CÁM

(Truyện cổ tích)

A. MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

1. Kiến thức

- Những mâu thuẫn, xung đột giữa di ghè và con chồng trong gia đình phụ quyền thời cổ, giữa thiện và ác trong xã hội. Sức sống mãnh liệt của con người và niềm tin của nhân dân.

- Kết cấu của truyện cổ tích: người nghèo khổ, bất hạnh trải nhiều hoạn nạn cuối cùng được hưởng hạnh phúc. Sử dụng hợp lí, sáng tạo các yếu tố thần kì.

2. Kỹ năng

- Tóm tắt văn bản tự sự.

- Phân tích một truyện cổ tích thần kì theo đặc trưng thể loại.

3. Thái độ

Biết yêu lẽ phải, công bằng, biết đấu tranh để bảo vệ cái thiện, chính nghĩa; biết lên án, diệt trừ cái ác, cái xấu.

B. NỘI DUNG BÀI HỌC

I. TÌM HIỂU CHUNG

1. Khái niệm

- *Truyện cổ tích* là tác phẩm tự sự dân gian mà cốt truyện và hình tượng được hư cấu có chủ định, kể về số phận con người bình thường trong xã hội, thể hiện tinh thần nhân đạo và lạc quan của nhân dân lao động.

- Cơ sở xã hội:

+ Ra đời trong xã hội phong kiến, tồn tại nhiều bất công (có sự phân biệt giàu - nghèo, thống trị - bị trị, lễ giáo phong kiến khắt khe, trói buộc, người lao động bị bóc lột, áp bức, đè nén).

+ Người lao động ở tầng lớp dưới muốn thể hiện ý kiến, thái độ của mình đối với tầng lớp trên, muốn bộc lộ ước mơ, khát vọng đổi đời → gửi gắm vào những câu chuyện cổ tích.

- Phân loại: 3 loại:

+ *Cổ tích về loài vật*: Là nhóm truyện mà nhân vật là các con vật trong thế giới loài vật. Thông qua mối quan hệ giữa các con vật, tác giả phản ánh mối quan hệ giữa con người (*Sự tích trái sầu riêng, Sự tích con muỗi...*).

+ *Cổ tích sinh hoạt*: Là nhóm truyện ra đời muộn, tinh thần thực tế đã chi phối những sáng tạo nghệ thuật của nhóm truyện này, yếu tố hiện thực đậm hơn yếu tố hoang đường. (*Năm trâu sáu cột, bắt cô trôi cột, Gái ngoan dạy chồng, Sự tích ông đầu rau, Sự tích chim hít cô...*).

+ *Cổ tích thần kì*: nhóm truyện tiêu biểu nhất.

- Ước mơ, nguyện vọng về hạnh phúc gia đình, về lẽ công bằng xã hội, về phẩm chất và năng lực tuyệt vời của con người.
- Yếu tố kì ảo rất đậm và tham gia như một phần không thể thiếu trong sự phát triển cốt truyện.
- Kết thúc truyện thường có hậu.

VD: *Sọ Dừa, Cây tre trăm đốt, Cây khế, Lọ nước thần...*

2. Văn bản

2.1. Xuất xứ

- Thuộc loại truyện cổ tích thần kì.
- Kiểu truyện *Tấm Cám* phổ biến ở nhiều dân tộc khác trên thế giới. Theo GS. Đinh Gia Khánh, năm 1958, người ta đã tìm được hơn 600 truyện thuộc kiểu truyện này.
- Văn bản được dẫn theo Nguyễn Đăng Chi - *Kho tàng truyện cổ tích Việt Nam*.

2.2. Bố cục

- Mở truyện: *Ngày xưa ... việc nặng*: Giới thiệu các nhân vật chính và hoàn cảnh truyện.
- Thân truyện: *Một hôm ... về cung*: Diễn biến câu chuyện.
- + Tấm ở với dì ghê và Cám đến khi trở thành hoàng hậu.
- + Tấm bị giết và hoá thân.
- Kết truyện: Tấm trở lại làm người.

II. ĐỌC - HIỂU VĂN BẢN

1. Nhân vật và mâu thuẫn - xung đột chủ yếu

- Căn cứ vào quan hệ gia đình: Tấm <> dì ghê và Cám → mâu thuẫn trong gia đình phụ quyền thời cổ (dì ghê <> con chồng).
- Tấm, Bụt, nhà vua... (phe thiện) <> mẹ con Cám (phe ác, đáng bị trừng trị) → Mâu thuẫn xã hội (mâu thuẫn thiện - ác).

⇒ Tìm hiểu giá trị và đặc điểm tư tưởng - nghệ thuật của truyện thực chất là phân tích mâu thuẫn - xung đột giữa Tấm với mẹ con Cám.

2. Diễn tiến của mâu thuẫn - xung đột giữa Tấm và mẹ con Cám

- Xung đột giữa Tấm và mẹ con Cám có thể chia thành ba chặng:
- + Bắt cua → chôn trâu → xem hội → thành hoàng hậu.
- + Bốn lần Tấm bị giết → bốn lần hoá thân.
- + Tấm trả thù.
- Xung đột, mâu thuẫn ngày càng trở nên gay gắt, quyết liệt, dữ dội.

2.1. Chặng 1

Sự việc	Tấm	Mẹ con Cám	Yếu tố thần kì, hình ảnh, chi tiết tiêu biểu

- Đi bắt tép	+ Chăm chỉ, được giỏ tép đầy + Khóc	+ Lười biếng, không được gì + Lừa chị, về trước linh thường	+ Bụt hiện, giúp Tấm + Cái yếm đỏ (vật tư tưởng)
- Đi chăn trâu	+ Chăn đồng xa + Khóc khi bóng bị giết + Chôn xương bóng ở đầu giường	+ Rình trộm Tấm cho cá ăn, giết bóng	+ Cá bóng + Bụt giúp Tấm + Con gà biết nói + Bốn lọ xương bóng
- Đi xem hội	+ Nhật thóc, gạo + Đi hội, rơi giày, thừ giày → thành hoàng hậu	+ Bày kế hành hạ Tấm + Thừ giày → bẽ bàng, xấu hổ	+ Bụt hiện, giúp Tấm + Chiếc giày đánh rơi

Nhận xét:

- Tấm: ngây thơ, trong trắng, chăm chỉ, ngoan hiền nhưng bất hạnh, bị hắt hủi, yếu đuối, thụ động nhận sự trợ giúp của Bụt.

- Mẹ con Cám: tàn nhẫn, độc ác, ghen ghét, cướp công lao và quyền lợi vật chất của Tấm (chiếc yếm đỏ), nhẫn tâm giết chết niềm vui tinh thần nhỏ bé của Tấm (cá bóng).

→ Quan hệ giữa Tấm với mẹ con Cám mới chỉ là xung đột trong gia đình (xoay quanh quyền lợi vật chất và tinh thần trong cuộc sống gia đình thường ngày).

- Bụt (Phật, có phép lực vô biên, hiền từ, chuyên cứu giúp những người nghèo khổ, bất hạnh) đóng vai trò yếu tố thần kì, luôn kịp thời giúp nhân vật giải quyết khó khăn, bế tắc. Bụt chỉ xuất hiện trong chặng này.

- Chiếc yếm đỏ: phần thưởng (vật chất) cho người lao động chăm chỉ.

- Bóng: người bạn (tinh thần) duy nhất của Tấm. Hình ảnh cục máu nổi lên tích tụ bao nỗi oan ức, oán hờn, đau đớn của Tấm và tố cáo tội ác của mẹ con Cám.

2.2. Chặng 2

Sự việc	Tấm	Cám - dì ghê
- Tấm về giỏ bó	+ Trèo cau + Ngã chết đuối	+ Dì ghê bày mưu độc + Dẫn gốc cau giết Tấm + Đưa Cám vào thế chị làm hoàng hậu (vua không nói gì)
- Tấm hoá thành chim vàng anh	+ Hót mừng Cám	+ Cám theo lời mẹ giết chim, ăn thịt, vớt lông ra vườn (vua không nói gì)
- Vàng anh bị giết	+ Lông chim hoá thành hai cây xoan đào	+ Cám chặt xoan đào (vua không nói gì)
- Xoan đào bị chặt, đóng làm khung cửi	+ Khung cửi nguyên rửa Cám cướp chồng	+ Cám đốt khung cửi, đổ tro ra lề đường (vua không nói gì)

<p>- Từ đồng tro mọc lên cây thị, có một quả vàng</p>	<p>+ Từ quả thị bước ra, xinh đẹp hơn xưa, gặp lại vua nhờ miếng trầu cánh phượng, trở thành hoàng hậu</p>	<p>+ Cám sợ hãi nhưng cũng muốn xinh đẹp như Tấm</p>
---	--	--

Nhận xét:

- Xung đột giữa Tấm với mẹ con Cám đã trở thành mâu thuẫn. Mâu thuẫn không những không giảm mà còn phát triển ngày một căng thẳng, quyết liệt, không chỉ bó hẹp ở phạm vi gia đình mà đã mang tính xã hội.

+ Mẹ con Cám tìm đủ mọi cách truy đuổi hòng tiêu diệt bằng được Tấm để độc chiếm ngôi hoàng hậu, trọn đời hưởng vinh hoa, phú quý.

+ Tấm cũng dần trưởng thành hơn, tích cực, chủ động hơn (không có sự xuất hiện của nhân vật thần kì - Bụt - như chặng trước). Thực tế khốc liệt đã thay đổi cách ứng xử của cô. Sau mỗi lần bị huỷ hoại, Tấm đều không chết mà hoá thân sang kiếp khác, vật khác để giành lại sự sống. Mỗi lần hóa thân, Tấm đều mang rủa, tố cáo tội ác của mẹ con Cám.

- Chim vàng anh, xoan đào, khung cửi, cây thị - quả thị đều là những sự vật bình dị, đời thường.

→ Chi tiết phổ biến trong truyện cổ tích thần kì Việt Nam (*Sợ Dừa, Lấy vợ cóc, Người lấy ếch, Tú Uyên - Giáng Kiều...*).

Quan niệm tâm linh: người có thể thành vật và vật có thể thành người; quan niệm dân gian: nội dung tốt đẹp ẩn tàng sau một hình thức bình thường, thậm chí thô kệch.

- Chi tiết Tấm biến thành quả thị và bước ra từ quả thị:

→ Chi tiết thẩm mỹ. Qua mấy kiếp phong trần, Tấm trở lại làm người, không lam lũ nghèo hèn nhưng cũng không cao sang quyền quý mà vẫn bình dị như xưa.

Về phương diện kết cấu: chi tiết này đóng vai trò kết thúc một tiến trình của truyện cổ tích để bắt đầu một tiến trình mới.

- Chi tiết miếng trầu cánh phượng: có giá trị kết nối hai nhân vật (Tấm và nhà vua), tạo nên đầu mối của tiến trình mới, làm toát lên ý nghĩa nhân văn cao cả và đậm đà bản sắc dân tộc.

- Ý nghĩa quá trình biến hóa của Tấm: Bốn lần bị hãm hại là bốn lần Tấm hoá thân sang kiếp khác:

+ Sức sống mãnh liệt của Tấm (không một lực lượng thù địch nào có thể tiêu diệt được);

+ Quan niệm luân hồi của đạo Phật trong tinh thần nhân dân (thuyết luân hồi trong Phật giáo đã được dân gian cải biến, mang tính thực tiễn cao: Tấm tìm lại hạnh phúc ngay trong cuộc đời này chứ không phải ở một thế giới khác);

+ Ước mơ của nhân dân gửi vào nhân vật Tấm. Tấm phải sống để hưởng hạnh phúc, để trừng trị những kẻ thù độc ác, mẹ con Cám nhất định phải đền tội.

⇒ Quan niệm thiện ác và tinh thần lạc quan, niềm tin vào chân lí và công bằng của tâm thức người Việt trong cổ tích.

2.3. Chặng 3

- Khép lại tiến trình cốt truyện.

- Chi tiết Tấm trả thù mẹ con Cám: Ở Tấm, dịu hiền gắn với cái đão để và nhu cầu trả thù của người bị áp bức bóc lột.

Tấm liên tục bị mẹ con Cám hãm hại. Khi được trở lại kiếp người và về cung vua, Tấm mới có điều kiện để trừng trị Cám. Nhưng nhu cầu trả thù ấy vốn có từ rất sớm, khi Tấm bị giết, hoá thành chim vàng anh. Chim đã lạnh lạnh mắng Cám những lời đe dọa, trả thù: *tao cào mặt ra, tao khoét mắt ra...* Trước khi bị giết, Tấm ngây thơ, hiền dịu bao nhiêu thì sau khi bị giết, cô đão để, quyết liệt bấy nhiêu để tự mình giải cứu cho chính mình khi không có Bụt giúp đỡ.

- Nhưng xét đến cùng, Tấm cũng chỉ là nhân vật chức năng. Cái đão để và nhu cầu trả thù trong Tấm thực chất là của nhân dân, do ý muốn, là sự sắp đặt của dân gian, thể hiện ước mơ, khát vọng cháy bỏng về sự chiến thắng của cái Thiện trước cái Ác, về lẽ công bằng trong xã hội.

III. TỔNG KẾT

1. Nghệ thuật

- Xây dựng những mâu thuẫn, xung đột ngày càng tăng tiến.
- Xây dựng nhân vật theo hai tuyến đối lập cùng tồn tại và song song phát triển. Ở đó, bản chất của từng tuyến nhân vật được nhấn mạnh, tô đậm.
- Có nhiều yếu tố thần kì song vai trò của yếu tố thần kì khác nhau trong từng giai đoạn.
- Kết cấu quen thuộc của truyện cổ tích: người nghèo khổ, bất hạnh, trải qua nhiều hoạn nạn cuối cùng được hưởng hạnh phúc.

2. Nội dung

Truyện ngợi ca sức sống bất diệt, sự trỗi dậy mạnh mẽ của con người và cái thiện trước sự vùi dập của kẻ xấu, cái ác, đồng thời thể hiện niềm tin của nhân dân vào công lí và chính nghĩa.

Giáo viên Vũ Dung

Nguồn: Moon.vn